

DE ASSCHATTERKEERKADE TE LEUSDEN

Herstel van een bijzonder landschapselement

Harry Verschuren

De gemeente Leusden ligt in het overgangsgebied van de Utrechtse Heuvelrug naar de Gelderse Vallei. Aan de kant van de Gelderse Vallei wordt de gemeente begrensd door het Valleikanaal. Tussen kanaal en bebouwing bevindt zich de Liniedijk, een onderdeel van de Grebbelinie.

Aan de overzijde van het water ziet men een vlak, misschien wat kaal gebied van graslanden en een maïsveld. Des te opvallender is dan ook een lint van bomen en struiken dat zich door het landschap uitstrekt. De bomenrij begint haaks op het Valleikanaal, loopt eerst min of meer parallel aan de Asschatterweg richting Barneveld en eindigt dan in de vorm van twee schansen aan weerszijden van de weg naar Barneveld.

Het gebied is verruigd en verwaarloosd. Ver wandelen kun je er niet, want het is halverwege door een hek afgesloten en verderop is het terrein helemaal dichtgegroeid. De naam van het gebied is Asschatterkeerkade, al zullen maar weinig inwoners van Leusden, het vroegere Hamersveld, zich iets bij die naam kunnen voorstellen.

Een vergeten plek, maar het behouden waard

De plek is overigens niet geheel en al vergeten. Jaarlijks, tijdens de dodenherdenking op 4 mei, vindt er een plechtigheid plaats bij een klein monument ter nagedachtenis van vier burgers die er in de nadagen van de Tweede Wereldoorlog zonder duidelijke reden door de Duitse bezetters werden gefusilleerd. Kinderen spelen af en toe bij de bunkers (kazematten) die tussen het groen verscholen liggen of in het zand waarmee het terrein is opgehoogd. Want ook vanaf een afstand zie je, als je wat beter kijkt, dat de strook van bomen en struiken op een verhoging, een lage dijk, een kade ligt.

Die kade blijkt een lange geschiedenis te hebben. Hij dateert al van de 17e eeuw,

als onderdeel van de Grebbelinie, die een aanvulling vormde op de Hollandse Waterlinie. De bedoeling van de Grebbelinie was om in tijden van oorlogsgevaar de buitengebieden te inunderen, onder water te zetten. Vanwege het licht glooiende verloop van de bodem van de Gelderse Vallei moest het water echter hier en daar worden tegengehouden, en wel door een keerkade. Zulke kades lagen dus wat hoger en vormden temidden van het water verdedigbare plekken.

De Asschatterkeerkade is zo'n kade en nog in de Tweede Wereldoorlog is hij als zodanig gebruikt. Voor het uitbreken van de oorlog werd de omgeving geïnundeerd, boerderijen werden afgebroken. In de meidagen van 1940 heeft de kade als verdedigingsplaats dienst gedaan en hebben er oorlogshandelingen plaatsgevonden. Een en ander is door historisch onderzoek goed gedocumenteerd. Aldus vormt de Asschatterkeerkade in de recente geschiedenis van Leusden een markant punt en is thans een cultuurhistorisch monument van betekenis.

Maar ook in ecologisch opzicht is de kade een waardevol gebied. Kleine zoogdieren en vogels vinden er een plek, padden en kikkers kunnen er gedijen, evenzo vleermuizen. Veel zou echter nog kunnen worden verbeterd. Het gebied is verruigd; daar waar de kade de weg naar Barneveld raakt, worden jaarlijks tijdens de paddentrek vele padden doodgereden; de kazematten zijn in hun huidige staat ongeschikt om als overwinteringsplaats voor vleermuizen te dienen. In botanisch opzicht is het gebied niet bijzonder interessant.

Een plan van aanpak

Genoemde stand van zaken was voor de gemeente Leusden aanleiding om de Asschatterkeerkade een grondige opknappbeurt te geven. Daarbij speelde mede een rol dat er fondsen zijn voor het behoud van cultuurhistorisch erfgoed, waarop ook voor dit project een beroep kan worden gedaan.

Als projectleider namens de gemeente Leusden werd Hans Peter Reinders aangesteld, zelf een actief IVN-lid. Uiteraard had hij er zelf zo zijn ideeën over hoe het gebied er na herstelwerkzaamheden zou kunnen uitzien. Maar hij overlegde vooral ook met de diverse partijen die direct of indirect bij het gebied betrokken zijn, zoals grondeigenaren en grondgebruikers, het Waterschap, lokale historici, vrienden van de Grebbelinie, beschermers van natuur en milieu, of meer in het bijzonder, van zoogdieren, amfibieën en reptielen, vleermuizen en ook van vogels. En zo vroeg Hans Peter Reinders de Vogelwacht een visie te geven op de Asschatterkeerkade.

In het vroege voorjaar van 2010 maakten we met z'n vieren een rondgang door het gebied, Margriet Alblas, Frank Sidler, Wilco Stoopendaal en ondergetekende. Al gauw werd ons duidelijk dat wij voor het belang van de vogels niet in het bijzonder hoefden op te komen. Er waren bomen en struiken, hier en daar stond ook dood hout, er was water, kortom voor de vogels was gezorgd. Eerder ging het er om het gebied als geheel in onze aandacht te betrekken, om recht te doen aan zowel het cultuurhistorische als het ecologische aspect.

Met dat oogmerk hebben wij vervolgens het gebied bekeken. De begroeiing was te compact, te uniform, vertoonde te weinig structuur. Bodem, struiken, bomen waren te weinig afzonderlijk herkenbaar. De kazematten waren te zeer verscho- len, hun functie moest beter zichtbaar worden gemaakt, onder andere door mid-

del van open plekken in het gebied. Die zouden dan weer goed zijn voor de groene specht, die mieren oppikt van de grond. Loopgraven, die plaatselijk nog in verrassend goede staat verkeerden, moesten worden hersteld en beschermd. De aan weerszijden van de kade opgroeiende jonge bomen zouden moeten worden gekapt. Pas dan zou ook vanuit de verte de kade weer als kade zichtbaar worden. Sloten en poelen waren aan het verlanden. Met wat herstel zouden er ideale kikkerpoelen kunnen ontstaan.

Kazemat op de Asschatterkeerkade - Harry Verschuren

De kazematten lagen vol troep, op de wanden bevond zich een roetlaag vanwege vuurtjes, maar voor vleermuizen zouden ze een geschikte verblijfplaats kunnen vormen. Ook de vijvers bij de schansen langs de weg naar Barneveld dienden te worden opgeknapt. Watervogels zouden er wel bij varen, ook voor de ijsvogel leek de plek een broedgebied bij uitstek. Verder meenden we dat het gebied bij voorkeur zou moeten worden ingericht voor geïnteresseerde bezoekers en niet zo zeer voor een breed publiek van recreanten. In deze zin werd namens de Vogelwacht een visie opgesteld en aan de projectleider toegestuurd.

Later in het voorjaar werd een bijeenkomst georganiseerd waarbij alle bij het project betrokkenen hun mening konden geven en hun voorkeuren konden uitspreken. Met name de naburige grondeigenaren en grondgebruikers legden er de nadruk op dat hun belangen niet mochten worden geschaad (Staatsbosbeheer als eigenaar van de kade was zeer coöperatief). Er waren overigens geen grote meningsverschillen. Een ieder kon zich wel vinden in het doel van het project, zoals dat op basis van de gevoerde discussies geformuleerd werd: de ecologische en

cultuurhistorische kwaliteit van de Asschatterkeerkade als landschapselement te verbeteren.

De betrokken dienst van de gemeente ging vervolgens aan het werk. In september 2010 resulteerde dat in een gedetailleerd plan dat voorziet in:

- een opknopbeurt voor het gebied;
- verbetering en regulering van de toegankelijkheid voor het publiek;
- herstel en zichtbaar maken van de verdedigingsfuncties van de keerkade;
- beschermingsmaatregelen voor dieren;
- informatievoorzieningen met behulp van moderne technieken (internet, mobiele telefoon);
- educatieve voorzieningen voor onder andere schoolklassen.

Aandacht voor de ijsvogel

Bijzondere aandacht krijgt ook de ijsvogel. Vooral de vijvers langs de Asschatterweg leken, zoals gezegd, een geschikt broedgebied. Maar waar moet je daarbij precies op letten?

Jelle Harder werkt aan een ijsvogelwand - Harry Verschuren

Dé man op dit gebied is Jelle Harder van VWG Het Gooi e.o. Hij werd in november uitgenodigd voor een bijeenkomst van medewerkers van de gemeente Leusden en leden van de Vogelwacht. In het gemeentehuis hield Jelle Harder een presentatie over de ijsvogel en het aanbrengen van ijsvogelbroedwanden. Heel informatief was het om aan het vogelgedrag te zien of bijvoorbeeld een gevangen visje voor

eigen consumptie dan wel voor het vrouwtje (als bruidsgeschenk) of voor de jongen bestemd is, of een nest in aanbouw is, of de jongen in de nestholte klein dan wel groot zijn.

Vervolgens was er een praktijkoefening in het veld. De Asschatterkeerkade was nog niet toegankelijk, maar onder leiding van Jelle togen we, voorzien van laarzen, spades en een grondboor, naar de Liniedijk om te zien hoe je het best een broedwand voor de ijsvogel kunt aanleggen. Eerst ging het erom een geschikte plaats te vinden. Vanwege werkzaamheden was er geen plek die helemaal ideaal leek, maar we kozen er toch maar één, waarbij Jelle op de voor- en nadelen ervan wees. Het was ook maar een oefening. Vervolgens staken een paar deelnemers langs de slootkant een broedwand af, of beter gezegd, twee wanden op korte afstand van elkaar. Want ijsvogels broeden meerdere malen achtereen en gebruiken daarbij bij voorkeur verschillende holen die dicht bij elkaar liggen. Een eerste aanzet voor nestgangen bracht Jelle aan met zijn grondboor.

Daarmee was het werk gedaan. Hierna is het alleen nog zaak een oogje in het zeil te houden en de toegang tot de nestholtes vrij te houden van begroeiing. Het zou mooi zijn als een paar leden van de Vogelwacht zouden willen meehelpen de ijsvogelbroedwanden in Leusden te verzorgen. Voor inlichtingen kan men bij de secretaris van de vereniging terecht.

Vooruitzichten

De perspectieven voor het verdere verloop van het project zijn gunstig, wat niet verwonderlijk is gezien de grondige voorbereiding ervan. Ook de financiering van het project lijkt vooralsnog geen probleem te zijn, wat bij de bezuinigingen die het cultuur- en natuurbeleid momenteel treffen, geen vanzelfsprekendheid is.

Het project Asschatterkeerkade is een geslaagd initiatief van de gemeente Leusden. Ook de manier waarop samenwerking werd gezocht met vele betrokken personen en groepen, mede door toedoen van projectleider Hans Peter Reinders, verdient waardering. De Vogelwacht Utrecht is blij dat zij haar steentje heeft kunnen bijdragen.